

УДК 94(438)

Оксана Парнета

ЖІНОЧІ ОРГАНІЗАЦІЇ В ДРУГІЙ РЕЧІ ПОСПОЛИТІЙ
(1918–1939)

У статті досліджено діяльність жіночих організацій на теренах Другої Речі Посполитої в контексті суверенізації Польської держави та національно-визвольних змагань поляків, українців і євреїв (1918–1939 рр.).

Ключові слова: жіночі організації, Друга Річ Посполита, національні меншини, статут.

Важливою політичною силою як у міжнародному масштабі, так і в межах окремих країн є жіночий рух, який виник в руслі визвольних ідей епохи Просвітництва і мав на меті боротьбу за права жінок, соціальну, політичну, економічну рівність з чоловіками. Одним із найважливіших етапів діяльності жіночих організацій став період Першої світової війни та час повоєнного облаштування, аж до 1939 р., оскільки, під впливом змін у системі міжнародних відносин, цілі об'єднань жіноцтва доповнюються суспільно-політичними, національно-державницькими прагненнями. В цьому контексті особливу увагу науковців привертає діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій на теренах Другої Речі Посполитої протягом 1918–1939 рр. Важливою складовою їх роботи в окреслений період був національний фактор – результат суверенізації національних держав у Центрально-Східноєвропейському регіоні після Першої світової війни, поява різних статусів окремих націй, прагнення кожної соціальної групи захистити свою державність. Особливо яскраво проявилися дані цілі жіночих організацій саме на теренах Польщі, оскільки одна з її особливостей полягала у поліетнічності. За переписом населення 1921 р. у державі проживало 65 % поляків, 16 % українців, 10 % євреїв, 5 % білорусів, 4 % німців та 1 % росіян, чехів, литовців та ін. [1, с. 459]. Білоруське населення, що проживало на території Другої Речі Посполитої, лише пробуджувалося, причиною чого була бідність, неграмотність, а також малочисельна інтелігенція; що ж до інших національних меншин, то їх чисельність і розпорошеність не сприяла розгортанню рухів, зокрема жіночих, для досягнення національних цілей. Тому, основна увага в дослідженні зосереджена саме на польській, українській та єврейській народностях, які активно відстоювали свої національно-державницькі права. Важливою умовою формування та діяльності жіночих організацій було і те, що територія Другої Речі Посполитої складалася із земель, які попередньо перебували під владою Австро-Угорської, Пруської та Російської імперій і суттєво відрізнялися за соціальним і національним складом, релігією, традиціями, ментальністю населення, що часто створювало труднощі в становленні жіночого руху, реалізації намічених заходів.

З проголошенням Другої Речі Посполитої, 11 листопада 1918 р., політична еліта декларувала принципи гуманізму щодо захисту прав національних меншин, а також, під тиском західноєвропейського жіночого руху, законодавчо змінила правовий статус жінок, зафіксувавши рівність їхніх громадянських і політичних прав. Так, 28 червня 1919 р. Польща підписала Малий Версальський договір або “Договір про національні меншини” із Союзними державами, за умовами якого нововідновлена держава гарантувала забезпечення прав та свобод усім громадянам, незалежно від національності, мови й релігії, надання національним меншинам політичних і громадських прав, запровадження національного та

територіального самоврядування. 17 березня 1921 р. було прийнято Конституцію Другої Речі Посполитої, яка декларувала їх права на використання рідної мови та культури, а також можливість об'єднуватися у союзи, відкривати власні релігійні й освітні заклади [3]. Окрім цього Основний Закон, статтею 96, проголошував рівність усіх громадян перед законом. Згодом конституційний суд трактував цю статтю як таку, що скасовувала всі обмеження громадянських прав жінок [4, с. 134].

У цих умовах відбувається формування жіночих організацій за національним принципом, ставляться завдання і цілі, які, окрім здобуття рівноправ'я, мають на меті державницькі ідеї. У цьому зв'язку наукову цінність та практичне значення має дослідження процесу формування та практичної діяльності польських, українських та єврейських жіночих організацій на теренах Другої Речі Посполитої та їх вплив на процес суверенізації країни, вирішення національних питань.

Окреслене коло питань становить значний інтерес для сучасної історичної науки, оскільки науковці, досліджуючи процес суверенізації Другої Речі Посполитої, недостатньо уваги приділяли зазначеній тематиці. Тому науковий аналіз діяльності польських, українських та єврейських жіночих організацій в контексті суверенізації Польської держави та національно-визвольних змагань поляків, українців і євреїв є важливим та актуальним завданням сучасної історичної науки, адже досвід державотворення, вирішення національних конфліктів буде корисним і повчальним для молодих держав Центрально-Східної Європи, і, зокрема, для сучасної України в умовах українсько-російського конфлікту.

Вивченню окресленого кола питань присвячено ряд праць [1–6], проте проблема діяльності польських, українських і єврейських жіночих організацій на теренах Другої Речі Посполитої 1918–1939 рр. та їх впливу на вирішення національного питання кожної нації не була предметом спеціального дослідження, що актуалізує обрану тему.

Варто зазначити, що у пропонованій статті жіночий рух трактується у його широкому значенні, як діяльність жінок, спрямована на суспільно-політичні зміни не лише жіноцтва, а й усіх категорій соціуму, що дасть можливість виявити основні напрямки їх діяльності, цілі й завдання організацій та їх вплив на соціальні та національні зміни.

Активізація польського жіночого руху розпочалася на рубежі XIX–XX ст., що було пов'язано із суспільно-політичним становищем Польщі, яка перебувала під владою іноземних держав-анексантив, активізацією міжнародного жіночого руху, зростанням самосвідомості жінок, які виокремили свої політичні прагнення і намагалися здійснювати заходи, щоб, згодом, у незалежній країні, позбутися дискримінації за статевою ознакою. Польки брали активну участь у громадському житті, намагалися своєю діяльністю у сфері просвітництва, благодійництва, взаємодопомоги покращити соціальний устрій. На рубежі XIX – XX ст. жінки боролися за права здобувати вищу освіту, отримувати професію, за оплату та охорону праці, на рівні з чоловіками, розширення соціально-економічних та політичних прав. З цією метою, переважно заможні дворянки, які прагнули допомогти співвітчизницям, утворювали організації (Об'єднане товариство поміщиць, Жіноче товариство ощадності, Об'єднання вчительок та ін.), членкині читали лекції, організували різноманітні курси, відкривали школи, проводили благодійні заходи. Для віруючих жінок таємні католицькі громади проводили навчальні та виховні заходи. Таким чином, в окреслений період жіночий рух мав на меті боротьбу за зрівняння у правах чоловіків і жінок, політичні права, допомогу в професійно-освітній роботі, піднесення самосвідомості жінок, їх перетворення на політичних громадян.

На початку ХХ ст. жіночий рух у польських землях перейшов на новий етап розвитку, було сформульовано нові завдання і цілі, які диктували зміни в системі міжнародних відносин, що зумовила Перша світова війна. Як уже зазначалося, 11 листопада 1918 р. було відновлено Польську державу – Другу Річ Посполиту. Поряд із першочерговими завданнями інституалізації держави не менш важливими були проблеми соціально-економічного розвитку, створення демократичної системи освіти, ліквідації неграмотності, патріотичного виховання, збереження впливу католицької церкви, боротьби за дотримання прав людини тощо. Незважаючи на зусилля держави, спрямовані на вирішення зазначених завдань, процес перетворень відбувався складно та суперечливо, зокрема у зв'язку з складною економічною ситуацією Польщі на момент здобуття незалежності, слабкістю позицій на міжнародній арені, оскільки кожна із Центральних держав розглядала її як інструмент реалізації власних амбіцій в новій системі міждержавних взаємин.

Значну підтримку в реалізації окреслених державницьких заходів серед населення Другої Речі Посполитої здійснювали жіночі організації, найвідомішими з яких були: “Національна організація жінок”, “Об'єднання польських християнських товариств”, “Громадське об'єднання жінок, які працюють”, “Організація залучення жінок до оборони краю”, тощо.

Діяльність “Національної організації жінок” викликає особливу зацікавленість, оскільки її відділи існували і на Волині. Її статут Міністерство внутрішніх справ Польщі затвердило 7 травня 1919 р. Ця організація обстоювала збереження впливу католицької церкви в суспільстві, зміцнення відродженої Польщі, відновлення та пропагування польської культури й традицій, проводила освітню та добродійну діяльність [5, с. 53].

25 травня 1928 р. у Варшаві “Громадське об'єднання жінок, які працюють” затвердило свій статут, відповідно до якого метою діяльності організації було підтримувати панівне становище поляків (представниці вважали, що саме поляки мають володіти основними важелями впливу на розвиток Другої Речі Посполитої). Водночас ця організація виступала за те, щоб жінкам було забезпечено безпосередній вплив до політичного життя в країні. За сприяння даного об'єднання створювалися опікунські будинки для жінок, відкривалися клуби, читальні, дитячі садки, видавництво листівок і праць, присвячених жіночим справам. На Волині “Громадське об'єднання жінок, які працюють” проводило благодійні заходи з метою допомогти малозабезпеченим дітям, матерям; дітям-сиротам створювали дитячі притулки [8, с. 10]. Одним із напрямів діяльності “Громадського об'єднання жінок, які працюють” було зміцнення нововідновленої державності Польщі.

“Організацію залучення жінок до оборони краю”, яка, власне, була парамілітарною, було засновано 1923 р., а 20 травня 1928 р. у Варшаві затверджено її статут. До завдань об'єднання належали фізичне виховання і військове навчання жінок, підготовка інструкторів для військової служби під час війни, створення груп військових інструкторок, які, у випадку військових дій, захищатимуть Батьківщину. Реалізовувались дані цілі за допомогою активної пропаганди власної діяльності, створення осередків на всій території Другої Речі Посполитої, координації їхньої діяльності та фізичного виховання жінок [9]. “Організація залучення жінок до оборони краю” видавала для осередків правила та інструкції, відповідно до програм, які затверджувало Міністерство Військових Справ Польщі, проводила навчання.

“Об'єднання польських жіночих християнських товариств” було засновано у Львові 1913 р. Дана організація здійснювала координацію роботи польських жіночих культурно-освітніх та добродійних товариств Східної Галичини.

Таким чином, польські жіночі організації дотримувалися принципу титульної нації, підтримували Другу Річ Посполиту, відстоювали інтереси польського жіноцтва, своєю благодійною, освітньою діяльністю забезпечували прихильність національних меншин до Польщі. Ще одним свідченням того, що на польські жіночі організації покладалася відповідальні завдання в справі служіння державі було те, що, окрім членських внесків, фінансування їх діяльності здійснювалося на кошти уряду. Тож, польські жіночі організації, завдяки підтримці з боку держави, сприятливій правовій ситуації, отримали можливість для реалізації своїх завдань, які, окрім боротьби за права жіноцтва, передбачали широкий спектр заходів, щодо підтримки політики Другої Речі Посполитої при вирішенні національного питання та посилення держави.

За умов позбавлення власної державності значну роль в ознайомленні світової громадськості з “українським питанням” відіграли жіночі організації. У складних умовах міжвоєнної Європи, асиміляторської політики польського уряду, вони відстоювали національні інтереси, право самовизначення націй, виступали за встановлення миру. Представниці західноукраїнських теренів уважали себе спадкоємцями традицій довоєнного жіночого руху, що передусім асоціювався з іменем Наталії Кобринської й першими жіночими організаціями, які виникли в Австро-Угорській імперії у 1880–1890-х роках. На теренах Галичини діяла низка жіночих організацій: Жіноча кооператива “Труд” (заснована з ініціативи “Клубу Русинок” 1902 р.); “Українське народне мистецтво” (жіночий кооператив, перетворений з промислової секції СУ 1922 р.); товариство “Українська захоронка” (також заснова “Клубом Русинок” – 1899 р.); кружок “Рідної школи” ім. Ганни Барвінок; “Порадня матерей” (філія Товариства охорони дітей і опіки над молоддю); Марійське товариство пань (у Львові існували також інші католицькі жіночі організації); Комітет допомоги вдовам і сиротам; товариство “Будучність”; секція студенток при Товаристві прихильників освіти; Спортивний клуб “Стріла”, Товариство жінок з вищою освітою та ін. [6, с. 201]. На хвилі національного відродження, з характерними для цієї доби економічним занепадом, неврегульованістю кордонів, група досвідчених галицьких діячок зініціювала оновлення концепції організаційного розвитку українського жіночого руху.

У Галичині й на Волині найбільшим жіночим об’єднанням був “Союз Українок”, створений ще 1917 р. внаслідок реорганізації Жіночої Громади. 5 грудня 1926 р. члени цієї організації ухвалили статут, відповідно до якого головною метою об’єднання була суспільна активізація жінок, піднесення їхнього освітнього та фахового рівня, участь жіноцтва у культурно-освітній та добродійній діяльності, інтеграція в громадське життя [11, с. 45].

“Союз Українок” дотримувався демократичних принципів, об’єднуючи у своїх лавах представниць усіх верств населення. Як зазначає Марта Богачевська-Хомяк, таким чином було сформовано “унікальну модель громадської організації бездержавного суспільства”. Робота велася у чотирьох секціях: релігійно-гуманітарній, просвітно-шкільній, робітничо-промисловій, господарсько-торговельній, які з часом модернізувалися в організаційну, промислову, товариську та міжнародних зв’язків. Для вирішення поточних питань у товаристві створювалися окремі комісії або комітети [6]. Програмно-ідеологічними засадами “Союзу Українок” були національно-державницька ідея та ідея суспільної рівноправності жінок. “Союз Українок” мав триступеневу будову з центральною управою у м. Львові, філіями у містах і містечках та осередками у селах. У міжвоєнний період чисельність організації сягала близько 100 тисяч членів. Очолювали “Союз Українок” Є. Макарушка (1917–1922), К. Гриневичева (1923–1924), М. Білецька (1924–1925), О. Федак-Шепарович (1925–1926), М. Донцова (1926–1927). Упродовж 1928–1939 рр. керівництво

об'єднанням здійснювала Мілена Рудницька, професор Високого педагогічного інституту у Львові, активна діячка Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО), депутат УНДО до польського Сейму (1928–1935), яка працювала в його освітній комісії та комісії закордонних справ, одна з найактивніших діячок жіночого руху на Україні. Першочергової ваги вона надавала завданню “національного усвідомлення жіноцтва”. М. Рудницька була першою головою “Всесвітнього союзу українок” (створений 1934 р., легітимізований 1937 р.), 1928 р. її було обрано до сейму Другої Речі Посполитої, де захищала принцип рівності статей, права українців як нації. Мілена Рудницька була однією з трьох делегатів до Ліги Націй у січні 1931 р., які домагалися розгляду порушень прав національних меншин, зокрема терору і пацифікації. Будучи делегатом Української парламентської репрезентації під час перебування у Лізі Націй активно захищала інтереси українців.

“Союз Українок” здійснював заходи щодо вироблення стратегії для активного використання політичних прав, наданих офіційним законодавством Другої Речі Посполитої, зміни політичної атмосфери на користь жінок, формування нових типів поведінки, демонстрації для широкого загалу шляхів упровадження оригінальної концепції організаційного розвитку, ідеологічного становлення та реалізації емансипаційних прагнень, розвитку зв'язків з емігрантками та міжнародним жіночим рухом. Діяльність організації характеризувалася проникненням у систему українських суспільно-політичних процесів першої половини ХХ ст., що виявлялася у протистоянні з польським урядом та різних формах взаємодії з національними політичними течіями, різними за орієнтацією партійними структурами тощо.

Незважаючи на статутні обмеження, “Союз Українок” активно долучався до політичної діяльності. Організація стала своєрідною політичною школою для згуртованого в ній жіноцтва, осередком політичного просвітництва. Рішення політичного характеру, ухвалені “Союзом Українок”, зокрема про його позапартійний статус, зумовили неоднозначні взаємини товариства з найвпливовішими в суспільстві партіями – УНДО та УСРП. Незважаючи на суперечливість цих відносин, український жіночий рух відстояв свої позиції, хоч ці партії й спричинилися до політичного відмежування від організації, а в окремі періоди – навіть до послаблення жіночого руху.

“Союз Українок” здобув міжнародне визнання й багато зробив для включення “українського питання” в порядок денний міжнародних форумів у 1920-х – 1930-х рр. Перший вияв політичної активності на міжнародній арені представниці “Союзу Українок” здійснили 1920 р., взявши участь у роботі конгресу “Суфражу”, що відбувався в Осло. Варто зауважити, що “Суфраж” було засновано ще 1904 р. і який, об'єднуючи понад 50 національностей, вважався “Жіночим союзом народів”. Згодом, у 1923 р. на конгресі у Римі, галицьке жіноцтво прийняли до його членів на “правах вільної нації”. Українки знайомили світову громадськість з історією та діяльністю українського жіночого руху, під час з'їздів і зустрічей проводили активну національно-інформативну роботу. 10–17 липня 1921 р. союзнянки взяли участь у роботі третього Міжнародного жіночого конгресу, який відбувався у Відні. Під час його засідань українські представниці порушували питання загальнонаціонального значення – погромів в Україні, насильної окупації західноукраїнських земель. Питання політичного становища Галичини, актуальних національних проблем, голодомору 1932–1933 рр. українки підіймали і на наступних жіночих конгресах, привертаючи увагу світової громадськості.

У 1930-х роках, під впливом тоталітарних настроїв, ставлення до національних меншин, зокрема у Другій Речі Посполитій, погіршилося. У польській ментальності панувала думка, що землі на схід, де проживають

українці, постійно були власне польськими, де споконвіків проживали поляки. Право українців творити власну державу навіть не обговорювалося. Польський уряд ввів в оману міжнародну спільноту, перед якою зобов'язався надати широкі права національним меншинам, цим самим вияви свої демократичні починання лише на папері, але, на жаль, не втілені в життя. До українців примусово застосовувалися заходи ополячення, вівся всебічний тиск на все українське, закривалися українські школи, відбувалися заходи навернення до католицизму, утискалися православні храми [7, с. 342–343]. Нівелювалися також, проголошені Основним Законом та іншими документами, свободи і права національних меншин, громадські права жіноцтва також, здебільшого, мали декларативний характер. Українські жіночі організації провели ряд заходів з приводу подій у радянській Україні і становища українців у складі Другої Речі Посполитої, що викликало резонанс серед світової громадськості. Таким чином, у міжвоєнний період український жіночий рух виступав на міжнародній арені, відстоюючи національні інтереси, формуючи позитивну думку світової спільноти щодо прав українців на власну суверенну державу.

Незважаючи на поразку державницьких прагнень українців, в історії українського жіночого руху “Союз Українок” відіграв важливу роль. Він посприяв формуванню свідомого жіноцтва, яке стало організатором і активним діячем громадсько-політичного життя, перетворилося на вагомий чинник міжнародної політики. 6 травня 1938 р. польська влада вдруге заборонила діяльність “Союзу Українок”. Згідно із документом, який слугував підставою для ліквідації жіночого товариства польською адміністрацією, організацію фактично було визнано політичною, котра діяла на безпартійній національній платформі. На підставі конфіскованих примірників жіночих періодичних видань, зокрема часопису “Жінка”, “Союз Українок” звинувачували у втручанні у внутрішню політику держави, пропаганді ненависті до польського суспільства, поширенні гасел націоналізму й сепаратизму [6]. У часописі “Свобода” (1938) заборону організації було потрактовано як ще один важкий удар по українській справі, як продовження польсько-української боротьби.

З ініціативи провідних діячок забороненого “Союзу Українок”, у липні 1938 р., було утворено нову жіночу організацію “Дружина княгині Ольги”, яка діяла до встановлення на Західноукраїнських землях радянського режиму. Її діяльність не обмежувалася конкретною територією, а відтак могла розгортатися не тільки в Галичині (разом із Лемківщиною), а й на всіх українських землях Польщі (Волинь, Холмщина, Полісся). У роботі “Дружина княгині Ольги” опиралася на досвід демократичної практики “Союзу Українок”, і, за задумом її творців, мала стати не масовою, а радше елітарною організацією.

Згодом, під тиском українського жіноцтва та підтримці міжнародних об'єднань, Міністерство внутрішніх справ, визнаючи слушність аргументів управи “Союзу Українок” щодо безпідставної заборони товариства, скасувало своє рішення та дозволило відновити його статутну діяльність. У цей період обидві організації розмежували компетенції: “Союз Українок” обмежився культурно-освітніми справами, а “Дружина княгині Ольги” перейняла на себе суспільно-політичну діяльність [6].

Український жіночий рух міжвоєнного періоду 1920–1930-х років на теренах Західної України, в межах тогочасної II Речі Посполитої, залишив чимало яскравих прикладів успішної суспільно-політичної активності українок. Жіноча активність в Україні, на всіх етапах свого розвитку, перебувала під значним впливом західноєвропейського руху, проте мала особливості, зумовлені специфічним бездержавним становищем української нації. Цей чинник визначальний у формуванні зв'язку між жіночим рухом і національно-визвольними зусиллями. Історична ретроспектива переконливо свідчить, що

український жіночий рух був дієвим чинником соціальних трансформацій, динамічно розвиваючись, впливаючи на всі сфери українського буття, розбудовував потужну інфраструктуру, ставив перед собою суспільно значущі цілі й втілював їх на практиці. Великим досягненням українок було представництво у польському сеймі та сенаті впродовж двох виборчих каденцій 1928 і 1930 років. Саме вибори продемонстрували, що суспільство готове сприйняти жінок у політиці.

Загалом, упродовж 1919–1939 рр. у польському парламенті працювало майже 50 жінок. М. Рудницька та О. Кисілевська підтримані на виборах УНДО. У парламенті ці громадсько-політичні діячки входили до Української парламентарної репрезентації (УПР), яка існувала як Український клуб і складалася з прихильників УНДО. Загалом в українському суспільстві М. Рудницька і О. Кисілевська були дуже популярні та користувалися великою довірою. Незважаючи на складнощі, які виникали в польському парламенті під час оборони прав українців, обидві діячки завжди залишалися послідовними і наполегливими. Жіноча репрезентація в міжнародному жіночому русі мала соборний характер. Разом з еміграційними жіночими товариствами “Союз українок” фактично виконував функції національного представництва в Європі. Солідаризуючись із протестами краян проти розчленування етнічних земель, за значної підтримки Західноукраїнського товариства Ліги Націй (заснованого у 1921 р.), українки зосереджувалися і на питаннях врегулювання державно-правового статусу Східної Галичини. На міжнародних жіночих форумах вони формували позитивну думку світової громадськості щодо прав України на державну незалежність.

На відміну від інших національних меншин, жінки-єврейки до 1927 р. позбавлені виборчого права, проте така дискримінація не завадила їм займати активну громадянську позицію, та, опираючись на Конституцію Польщі, брати активну участь у створенні національних товариств. 1920-ті рр. були знаковими в історії євреїв Східної Європи. Це час активного розвитку сіоністського руху, який охопив значну частину єврейської громадськості, зокрема молоді, та мав за мету відродити єврейську державу в Палестині [12, с. 16]. Широкий спектр єврейських жіночих організацій дозволяє згрупувати їх за напрямками діяльності на культурно-освітні, благодійні та спортивні. З-поміж єврейських жіночих організацій протягом досліджуваного періоду на території Другої Речі Посполитої найвідомішими були “Спілка єврейських жінок” та “Жіноча міжнародна сіоністська організація”. У єврейських жіночих організаціях значну увагу приділяли опіці сиріт, незаможних і хворих. Прикладом цього є діяльність “Спілки єврейських жінок”. Схожу роботу проводило “Товариство опіки над єврейськими сиротами і покинутими дітьми на Волині”, яке не було суто жіночим: за статутом, учасником товариства міг стати кожен повнолітній єврей.

Статутні документи “Спілки єврейських жінок” було зареєстровано владою 30 серпня 1927 р. у Варшаві [13, s. 149]. Статут визначав, що метою діяльності Спілки є розвиток національної культури, захист прав жінок, національних, економічних та професійних інтересів її членів, а також опіка над дітьми. Основним завданням організації визначалася допомога емігрантам, які виїжджають до Палестини. Для досягнення означених цілей “Спілка єврейських жінок” мала намір проводити конференції, створювати бібліотеки, читальні, надавати медичну, правову допомогу її учасницям, видавати брошури, листівки [14]. “Союз єврейських жінок” існував у багатьох містах і містечках Західної України. 23 січня 1925 р. єврейські жінки звернулися до старости Львова з проханням дозволити діяльність осередку “Союзу єврейських жінок”. Окремо діяв відділ Союзу в м. Рівне, який створено також 1925 р. “Міжнародна жіноча сіоністська організація” діяла в сфері соціального забезпечення єврейської

громади, прагнула поліпшити становище жінок в Агудас Ізраель (термін, який використовували євреї до створення 1948 р. їхньої національної держави) та країнах проживання, зростання їхньої освіченості. Історія цієї організації розпочалася 7 липня 1920 р. у Великій Британії. Протягом 1920–1930-х рр. було створено широкую мережу відділів “Союзу єврейських жінок” у всій Європі, зокрема у Польщі. Один з них існував і в Рівному, що підтверджується списками легальних організацій та союзів, які діяли на території Рівненського повіту 1925 р. [15, с. 1]. Діяв такий відділ і в Луцьку [16, с. 286]. Активно працював осередок “Союзу єврейських жінок” у Львові. Львівська організація поділялася на секції опіки над молоддю в Палестині та Галичині, пропаганди та організації інформування, культури та спорту.

“Коло єврейських жінок” – організація жінок-єврейок, яка діяла ще до початку Першої світової війни і об’єднувала у своїх лавах винятково інтелігенцію. У 1935 р. у своєму статуті це об’єднання задекларувало аполітичність організації та визначило її цілі – сприяння підвищенню освітнього рівня та культури жінок та їх співпраці. З цією метою створювалися осередки самоосвіти, відкривалися притулки для дівчат-сиріт, опікунські центри для дітей працюючих матерів. Антиєврейські погроми, поширення антисемітизму у Другій Речі Посполитій, агітація сіоністів спричинили виїзд євреїв до Палестини, де вони мали намір відродити свою національну державу. Найактивніше це завдання реалізував “Союз єврейських жінок”.

Поширеним явищем громадсько-політичного життя євреїв у Другій Речі Посполитій була участь жіноцтва у спортивних товариствах, котрі вважали фізичне здоров’я нації запорукою успіху у відродження власної держави. У міжвоєнний період найбільшою популярністю користувалося єврейське гімнастично-спортивне товариство “Makkabi”.

У 1930-х рр. становище єврейського населення, як і інших народностей, що проживали у Другій Речі Посполитій погіршується, зокрема під впливом загострення міжнаціональних взаємин на тлі світової економічної кризи. На зібраннях єврейського жіноцтва проти переслідування учасниці виголошували промови про недопустимість переслідування євреїв, зокрема д-р Стефанія Біелерувана зазначила: “Євреї гинули за свою польську Вітчизну, тепер вона має їм допомогти”. Наприкінці 1930-х рр. єврейські жіночі організації не стояли осторонь підготовки на випадок війни, зокрема “Союз єврейських жінок” у 1939 р. створив курси протиповітряної оборони; жінок навчали правилам надання першої медичної допомоги, опіки над дітьми та організації праці в умовах військового часу.

Таким чином, єврейські жіночі організації стали суттєвою складовою громадянського суспільства Другої Речі Посполитої. Об’єднання сприяли емансипації жіноцтва, зосередили зусилля членкинь на роз’ясненні актуальних завдань, що поставали перед євреями, як однією з чисельних національних меншин у Польщі. Окрім того, сіоністські організації жіноцтва суттєво долучилися до боротьби за відродження національної держави в Ерец-Ізраель.

Отже, і польські, і українські, і єврейські жіночі організації, окрім завдань емансипації жінки, рівноправності громадян, незалежно від статі, походження, релігійної приналежності, відстоювали національні інтереси і прагнення побудови національної державності. Польки домагалися зміцнення Другої Речі Посполитої. Співпрацюючи з урядом, польські жіночі організації підіймали національну свідомість поляків – титульної нації, популяризували “польське питання” і залучалися підтримкою населення для захисту країни, вирішення територіальних суперечок.

Українки прагнули сприяти розвитку національної самобутності українців, боролися за державну незалежність і соборність України. Для вирішення зазначених питань українські жіночі організації активно співпрацювали з

міжнародним жіночим рухом, підтримували тісні зв'язки з українцями-емігрантами, привертали увагу світової громадськості до подій, що відбувалися на теренах Української держави. Через активну громадсько-політичну позицію українські жіночі організації часто потерпали від утисків поляків, проте це не завадило українкам вершити “українську справу”, перетворитися на самостійний чинник міжнародної політики.

Євреї у міжвоєнний період також сповідували державницькі позиції, проте вони прагнули відродити єврейську державу в Палестині. З цією метою, зокрема “Жіноча міжнародна сіоністська організація” вживала заходів для надання матеріальної допомоги єврейській молоді в Палестині, підтримки бажаючих виїхати на Близький Схід задля відродження національної держави.

Таким чином, робота всіх згаданих жіночих організацій, незважаючи на національну приналежність була спрямована на реалізацію тотожних цілей – емансипацію жінки. Водночас усвідомлення національних пріоритетів зводило ті лінії розмежування на “своїх” і “чужих”, котрі, залежно від статусу націй у Другій Речі Посполитій, а також завдань, що диктувалися національними пріоритетами, визначали “лінії” диференціації іншостей. У суспільно-політичних реаліях міжвоєнного періоду вони виявилися настільки нездоланими, що роз'єднали одну з соціальних груп – жіноцтво – на “своїх” і “чужих” за критеріями національності й віросповідання.

Список використаних джерел

1. *Зашкільняк Л.* Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів / Л. Зашкільняк, М. Крикун. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002. – 752 с.
2. *Левчук І.* Формування та діяльність українських, польських та єврейських жіночих організацій у Другій Речі Посполитій [Електронний ресурс] / І. С. Левчук // Режим доступу: http://www.history-pages.kpi.ua>39_9_Levchuk.
3. *Левчук І.* Єврейські жіночі організації в суспільно-політичному житті Другої Речі Посполитої / І. С. Левчук // Науковий вісник Чернівецького університету. Історія. №2/2016. – С.152–159.
4. *Starzyński S.* Konstytucja Państwa Polskiego / Starzyński S. – Lwów, 1921. – Т. II. – 317 с.
5. *Маланчук-Рибак О.* Ідеологія та суспільна практика жіночого руху на західноукраїнських землях XIX – першої третини XX ст.: типологія та європейський культурно-історичний контекст / Маланчук-Рибак О. – Чернівці: Книги-XXI, 2006. – 499 с. 97.
6. *Дядюк М.* Українські жінки в горнілі модернізації / М. Дядюк. – Х.: КСД, 2017. – 304 с.
7. *Алексієвець Л. М.* Польща: утвердження незалежної держави 1918–1926 / Л. М. Алексієвець. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2006. – 448 с.
8. *Статут* Громадянського об'єднання працюючих жінок. – ДАРО, ф. Статути, інв. № 142.
9. *Статут* організації Пристосування жінок до оборони краю. – ДАРО, ф. Статути, інв. № 88.
10. *Гавришко М.* Галицькі феміністки 1930-х: нацистське “Кухня-Церква-Діти” не для нас : [Електронний ресурс] / М. Гавришко // Історична правда. – 2010, 29 грудня. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2010/12/29/11244/>
11. *Доброчинська В.* Жіночий рух на Волині у 20–30-ті рр. XX ст. / В. Доброчинська // Історія очима молодих дослідників: Матеріали регіон. наук.-практ. конференції молодих вчених, аспірантів, здобувачів, магістрантів РДГУ. – Рівне, 2006. – Вип. 1. – С. 45–53.
12. *Козерод О.* Єврейські жінки України у сіоністському русі: 1921–1929 рр. / О. Козерод // Грані. – № 3 (77). – Дніпропетровськ: Дніпропетровський нац. ун-т, Центр соц.-політ. досліджень, 2011. – С. 16–21.
13. *Czajkowski T.* Związek Kobiet Żydowskich i Ochronka-Przyhodnia “Ognisko” / T. Czajkowski // Scriptores. – 2003. – № 2. – S. 149–152.
14. *Статут* Жіночої міжнародної сіоністської організації Державний архів Рівненської області (далі – ДАРО), ф. Статути, інв. № 25.
15. *Ровенское* поветовое староство. Списки обществ и союзов, действующих на территории Ровенского повета. 29 октября 1924 г. – 2 мая 1928 г. – ДАРО, ф. 30, оп. 18, спр. 1081, с. 1–4.
16. *Прокуратура* Ровенского окружного суда. Огляди Волинського воєводського управління про діяльність політичних партій і спілок на території воєводства. 9 лютого 1934 р. – 29 грудня 1934 р. – ДАРО, ф. 33, оп. 4, спр. 69, с. 1–308.

Оксана Парнета

**ЖЕНСКИЕ ОРГАНИЗАЦИИ ВО ВТОРОЙ РЕЧИ ПОСПОЛИТОЙ
(1918–1939)**

В статье исследована деятельность женских организаций на территории Второй Речи Посполитой в контексте суверенизации Польского государства и национально-освободительной борьбы поляков, украинцев и евреев (1918–1939).

Ключевые слова: женские организации, Вторая Речь Посполитая, национальные меньшинства, устав.

Oksana Parneta

**WOMEN'S ORGANIZATIONS IN THE SECOND POLISH REPUBLIC
(1918–1939)**

The paper investigates the activities of women's organizations on the territory of the Second Polish Republic in the context of the sovereignty of Polish state and the national liberation struggle of Poles, Ukrainians and Jews (1918–1939 pp.)

Keywords: women's organizations, Second Polish Republic, national minorities, regulations.